VENTS MILTIŅŠ

ERNSTA BERGMAŅA PĒTĪJUMI PAR SIFILISU UN LEPRU VIDZEMES GUBERNĀ

Ernstu Bergmani (*Ernst von Bergmann*) pasaulē pazīst kā aseptikas pamatlicēju. Mazāk zināmi ir viņa pētījumi par sifilisu un lepru, kurus viņš veica Tērbatas Universitātē. Lepa un sifiliss Baltijas iedzīvotāju vidū bija plaši izplatītas slimības. Par to liecina pētījumi paleopatoloģijā un folklorā [5, 6, 9, 11, 12, 16, 20, 22]. Tērbatas Universitātē 19.gs. sākumā slimos ar sifilisu un lepru ārstēja ķirurģiskajā klinikā, kuras vadītājs bija izcilais krievu ķirurgs Nikolajs Pirogovs (1810–1881). Pēc tam šo darbu turpināja docents Ernsts Bergmanis. Vēlākos gados pētījumus par sifilisu un lepru Baltijā veica latviešu, lietuviešu un igauņu medicīnas vēsturnieki [1, 5–9, 11–14, 21, 22, 24, 26–29].

E.Bergmanis dzimis 1836.gada 4.decembrī Rīgā, Pils ielā 11, taču viņa bērnība pagāja Rūjienā. Savas skolas gaitas viņš uzsāka Bērzaines ģimnāzijā. Stingrais un konservatīvais mācību režīms mazajam Ernestam bija kā ieslodzījuma vieta. 1854.gadā viņš dodas uz Tērbatu, kur pretēji tēva gribai iestājas Medicīnas fakultātē. Jau iestājek sāmenos E.Bergmanis saņem rektora uzslavu par teicamajām latīņu un krievu valodas zināšanām. Šajā laikā universitātes studentu dzīvē liela loma bija studentu organizācijām: *Curonia, Estonia, Livonia, Fraternitas Rigensis*.

E.Bergmaņa tēvs bija *Livonia* (dibināta 1822.gadā) biedrs. Dēls turpināja tradīciju un arī kļuva par šīs organizācijas biedru. Studenti aizrāvās ar alus dzeršanu, kas daudziem traucēja apgūt mācības pietiekami augstā līmenī. Tomēr E.Bergmanis to spēja veiksmīgi apvienot. 1860.gada 31.oktobrī E.Bergmanis uzstājās ar savu inaugurācijas disertāciju un tajā pašā gadā kļuva par profesora G.Adelmaņa (*G.Adelmann*; 1811–1888) asistentu. Tā pa daļai bija sakritība, jo E.Bergmanis bija apprecējis profesora G.Adelmaņa meitu Hildegardi. Profesora G.Adelmaņa vadībā viņš 1863.gada 16.februārī kļuva par privātdocentu. Priekšlasījuma tēmas pirmajā semestrī bija desmurgija, kaulu lūzumi un izmežģījumi, otrajā semestrī – teorētiskā un ambulatoriskā ķirurģija.

E.Bergmanis daudz ceļoja. Viņš piedalījās arī Austrijas-Prūsijas karā. 1869.gadā E.Bergmanis atgriezās Tērbatā un atsāka docētāja darbu. Vasarās viņš bieži ciemojās Rūjienā, kur ārstēja vietējos iedzīvotājus [4, 22–24, 28].

Docēdams profesora G.Adelmaņa vadītajā ķirurģijas katedrā Tērbatā, E.Bergmanis pētīja sifilisu un lepru. Pētījumu rezultāti atspoguļoti divos darbos: «*Ein Mittel zur Einschränkung der Syphilis in den Dorpat*» un «*Die Lepra in Livland*» [2, 3]. Pirmais darbs tika izdots 1867.gadā Tērbatā, bet otrs – 1870.gadā Sanktpēterburgā. Darbā par sifilisu E.Bergmanis aplūkoja tā izplatību Eiropā 15.gs. beigās un 16.gs. sākumā. Sifilisam šajā laikā bija raksturīga liela kontagiozitāte, jaundabīga gaita un augsta letalitāte, tāpēc to salīdzināja ar mēri un holeru. Sabiedrība centās šīs slimības izplatīšanos ierobežot. Kā piemēru tam E.Bergmanis min likumu, saskaņā ar kuru no 1497.gada katram ar sifilisu slimam ārzemniekam vajadzējis 24 stundu laikā atstāt Parīzi. Ar sifilisu slimie bija jādzīvo mājas arestā. Dažus gadus vēlāk sifilisa slimnieki jau tiek ārstēti bez maksas. Vēlāk sifilisa slimnieku ārstēšanai nodibināja speciālus hospitāļus. No 18.gs. tika veikti preventīvi pasākumi sifilisa izplatības ierobežošanai. Īpaši liela vērība tika veltīta prostitūtu pārraudzībai. E.Bergmanis sīki aprakstīja sifilisa apkarošanu Krievijā. Šie pasākumi saistāmi ar Krievijas ārstu sanāksmi Pēterburgā un tās ieteikumiem, no kuriem galvenais – bezmaksas slimnieku ārstēšana. 1865.gadā Vidzemes guberņas medicīnas inspektors pieņēma lēmumu par speciālu hospitāļu izveidošanu slimnieku aprūpei. Tika nodibināta medicīniski policejiska komiteja, kurai bija šādi uzdevumi: 1) izveidot lielākus hospitāļus, kuros varētu ārstēt slimniekus bez maksas; 2) prostitūtu kontrole.

Par sifilisa slimnieku skaitu Tērbatā var gūt ziņas no vairāku ārstu ziņojumiem: 1863.gadā ir 117 slimu, 1864.g. – 97, 1865.g. – 235, 1866.g. – 194. Sifilisa slimnieku procentuālais skaits Tērbatā bija 10,3–18,8%. Salīdzinājumā ar Pēterburgu (15,4%), Maskavu (8,9%), Vīni (8,1%) un Hamburgu (18,8%) saslimšana Tērbatā bija liela. E.Bergmanis pētīja sifilisa izplatību dažādu profesiju pārstāvju vidū, starp civiliedzīvotājiem un militārām personām, studentu vidū. Viņš pētīja arī ar saslimšanu saistītos sociālos dzīves apstākļus. Studentu saslimšanā viņš saskatīja vairākas problēmas: ārstēšanas režīma pārkāpumus un audzināšanas nepilnības (vecāki ir tālu prom un palaujas uz savu bērnu – studentu nopietnību, uzskatot tos par pieaugušiem cilvēkiem). E.Bergmanis norāda, ka administratīvi policejiskā sistēma nevar pilnībā atrisināt sifilisa izplatīšanās problēmu. Viņš arī konstatē, ka salīdzinot vietas, kurās prostitūcija zēl, ar vietām, kurās tā vispār nepastāv, saslimstībai ar sifilisu lielu atšķirību nav. Tomēr E.Bergmanis atzīmē, ka bordeļi ir lielākie brīvās seksuālās dzīves propagandētāji. Viņš analizē prostitūtu grupas pēc viņu izcelšanās un konstatē, ka vairākums no tām nākušas no laukiem. Šai grupai ir liela nozīme, jo saslimstība ar sifilisu laukos bija gandrīz tik pat liela kā pilsētās. Augsto saslimstību laukos viņš saista ar iedzīvotāju sadzīves īpatnībām (ēšana un gulēšana kopā u.tml.). Neraugoties uz to, ka sifiliss laukos bija plaši izplatīts, par šo slimību nebija pieņemts runāt. Taču pastāvēja paražas, kuras liedza svešam cilvēkam dot roku vai skūpstu, it īpaši tad, ja redzamajās ķermeņa daļās bija izsitumi. Ja tika atklāts, ka zemnieks ir slim ar sifilisu, to apcietināja un nogādāja Tērbatas Centrālajā hospitālī. Par

ārstēšanu zemniekam bija jāmaksā. Bez maksas ārstēja militārās personas, policistus, arestantus, ierēdņus, rekrūšus, pastniekus u.tml., tomēr privātklinikās viņiem par ārstēšanos bija jāmaksā. Sabiedrībā veidojās viedoklis, ka vajadzīgas nabagu slimnīcas un atvieglojumi studentiem. E.Bergmanis atzīmēja, ka sifilisa slimnieki ir sociāli bīstami, jo ar savu slimību kaitē ne vien sev, bet apkārtnējiem un pat nākamajām paaudzēm [2].

E.Bergmanis pētīja arī lepras izplatības attīstības vēsturi Eiropā un Vidzemē. Viņš atzīmēja, ka antikajā medicīnā ir aprakstītas daudzveidīgas lepras formas, ir daudz pretrunīgu datu. Plašus un nozīmīgus lepras pētījumus veikuši norvēģu zinātnieki D.K.Danielsens (*Danielsen*) un K.V.Beks (*Boeck*). Šo zinātnieku veikumu profesori R.Virhofs un F.Hebra atzinuši par izciliem. Tērbatā lepru pētīja arī profesori L.Struve un G.Adelmanis. Lepru bieži sajauc ar psoriāzi un sifilisu. Profesors G.Adelmanis savā disertācijā apraksta lepras diferenciāldiagnostiku. E.Bergmanis salīdzina sifilisa un lepras simptomus, apraksta šo slimību diferenciāldiagnostiku. Viņš norāda, ka vislabāk šos jautājumus pārzina tieši Vidzemes ārsti.

E.Bergmanis pētījis 14 lepras slimniekus un ļoti izsmēļoši tos aprakstījis. Tērbatas klinikā pavisam bijuši 23 lepras slimnieki: jaunākā pacienta vecums bija 6 gadi, vecākā – 61 gads. Šie slimnieki bija galvenokārt no Vidzemes, tikai daži bija no Krievijas. Īpaša uzmanība tika pievērsta lepras un sifilisa diferenciāldiagnostikai. Aprakstīti gadījumi, kad nepieciešama bija ķirurģiskā palīdzība. E.Bergmanis izdara šādus secinājumus: 1) Tērbatā lepra vērojama vienlaikus dažādās formās (atšķirībā no norvēģu pētījumiem), 2) saslimstība ar lepru nav atkarīga tikai no dzīvesvietas, dzīves veida un profesijas, ir vēl citi faktori, kas to ietekmē. E.Bergmanis raksta, ka ar lepru slimo galvenokārt zemnieki, piemēram, Rūjienā lepras slimnieki ir tik pat bieži sastopami kā pie jūras vai Peipusa ezera [3].

Turpmākajos gados lepra Latvijā ir pēlita gan gadsimta sākumā [8, 15–20], gan mūsdienās [12–14, 21, 23]. Arī pašreiz Talsu leprozorijā ir lepras slimnieki.

E.Bergmanis lepras un sifilisa epidemioloģisko analīzi veica Eiropas kontinentā un atzīmēja Eiropā pastāvošo stereotipisko uzskatu nepilnības. Viņa darbi ir rakstiski pieminekļi tā laika priekšstatiem par sifilisu un lepru Vidzemē, tie liecina par to, ka ārstiem bijusi laba izpratne par šīm infekciju slimībām un to diferenciāldiagnostiku.

LITERATŪRA

1. Arons K.E., Miltiņš A., Viksna A. Zwei Kollektionen medizinischer Moulagen in Lettland // Moulagen: Gestern-Heute-Morgen. – Dresden, 1993. – S.3.
2. Bergmann E. Ein Mittel zur Einschränkung der Syphilis in Dorpat. – Dorpat, 1867. – 32 S.
3. Bergmann E. Die Lepra in Livland. – St. Petersburg, 1870. – 84 S.
4. Brennsohn I. Die Ärzte Livlands. – Mitau, 1905. – S.98, 99.

5. Derums W., Miltinsch A. Paläopathologische Angaben über die Syphilis in Balticum // Dermatologische Monatschrift. – 1988. – S.554 – 561.
6. Gustavson H. Meditsin Tallinnas XIX sajanaist kuni 1917. a. – Tallinn, 1979. – 240 p.
7. Gustavson H. Die Medizinalverhältnisse in Tallinn bis zum ersten Weltkrieg // *Acta Medico-Historica Rigensia*. – 1992. – Vol.1 – S. 238 – 244.
8. Hirschberg M. Erfahrung über die Behandlung und Heilung der Lepra in Rigaschen Städtlichen Leprosorium. – Riga, 1902.
9. Jankauskas R. Syphilis in the Eastern Europe: historical and paleopathological evidences // The Origin of Syphilis in Europe: Before or After 1493? – Toulon, 1993. – 6 p.
10. Klingsmüller V. Die Lepra // Handbuch der Haut- und Geschlechts-Krankheiten. – Berlin, 1930.
11. Lelis J. Sifilis Lietuvoje in jo likvidacijos eiga LTSR: M. D. Dis. – Vilnius, 1950.
12. Larsen A.S.F. Leprasyke huset i Talsi – tankevekkende inntrykk for norske medisinstudenter // Tidsskrift for Den norske laegeforening. – 1996. – Nr.9 – 1147 p.
13. Miltiņš A., Viksna A. Lepra Latvijā // Latvijas Ārsts. – 1991. – Nr.3. – 64.–67.lpp.; 1992. – Nr.2. – 191.–196.lpp.; Nr.5 – 517.–527.lpp.
14. Miltiņš A. Das Leprosorium in Talsi und seine Moulagensammlung // Moulagen: Gestern-Heute-Morgen. – Dresden, 1993.– S.1.
15. Širons J. 3. Starptautiskais lepras kongress Strasburgā no 28. līdz 31.jūlijam 1923.g. // Latvijas Ārstu Žurnāls. – 1923. – Nr.2. – 83.–84.lpp.
16. Širons J. Spītālības apkarošana // Latvijas Ārstu Žurnāls. – 1924. – Nr.6/7. – 158.–163.lpp.
17. Širons J. Lepras terapija // Latvijas Ārstu Žurnāls. – 1924. – Nr.12. – 283.–286.lpp.
18. Širons J. Lepras profilakse un terapija // I Latvijas ārstu un zobārstu kongresa darbi. – Riga, 1926. – 423.–429.lpp
19. Širons J. Lepras terapijas nozīme šīs sērgas apkarošanā // Latvijas Ārstu Žurnāls. – 1929. – Nr.5/6. – 489.–493.lpp.
20. Širons J. Pamācība par spītāliību (lepru). – Riga, 1923. – 81.lpp
21. Šmits J., Miltiņš A. Talsu leprozorija vēsture un tagadne // Medicina, vēsture, valoda. – Riga, 1993. – 51.lpp.
22. Vahter H. Eestí dermatovenerologia koolkonna arengust Tartus// Tartu ülikooli ajaloo kõsimusi. – Tartu. – 1987. – XXI – P. 159.–162.
23. Viksna A. Ernsts fon Bergmanis Latvijā // Latvijas Ārsts. – 1992. – Nr.6. – 643.–646.lpp.
24. Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского Юрьевского, бывшего Дерптского университета за сто лет его существования (1802 – 1902): Том 2. / под ред. Г.В.Левецкого. – Юрьев, 1903. – С.276–283.
25. Вахтер Х. А.К.Пальдрок – основоположник эстонской дерматологической школы // Материалы VIII конференции по истории науки в Прибалтике. – Тарту, 1970. – С.104 – 105.
26. Лыви-Калнин М.О. Вопросы стоматологии в диссертациях, защищённых в Тартуском университете до 1940 г. // Вопросы истории Тартуского университета. – Тарту, 1983. – Т. XV – С.23 – 33.
27. Милтиньш А.П. Медицинские аспекты в собрании латышских народных песен Кришьяна Барона // Вопросы истории Тартуского университета. – Тарту, 1987. – Т. XXI – С.126–135.
28. История Тартуского университета 1632–1982 / под ред. проф. К.Сийливаска. – Таллин: Периодика, 1983. – С.192.
29. Шмит Я.М. К вопросу о сроках наблюдения очагов лепры // Тезисы докладов научно-практической конференции врачей дерматовенерологов. – Вильнюс, 1981. – С.94–95.

DIE FORSCHUNGEN ERNST BERGMANN'S ÜBER LEPRO UND SYPHILIS IN LIVLAND (ZUSAMMENFASSUNG)

Vents Miltiņš

MAJSSNEĒ OTER, KAM OTER

Der berühmte Gründer der Aseptik Ernst von Bergmann betätigte sich wissenschaftlich an der Dorpater Universität. Dort nahm er Untersuchungen über Syphilis und Lepra in Livland vor. Diese Forschungen sind in seinen Werken *"Ein Mittel zur Einschränkung der Syphilis in den Livland"* (Dorpat, 1867) und *"Die Lepra in Livland"* (St. Petersburg, 1870) – verallgemeinert. Das ist ein historisches Zeugnis der damaligen Vorstellungen über Syphilis und Lepra in Livland, ein Zeugnis des ausgezeichneten Verständnisses der Ärzte über diese Infektionskrankheiten und deren Differenzialdiagnostik.

Vents MILTIŅŠ

Asites iela 4

Rīga, LV-1004

Latvija

Professor Georg Klingsiepp belongs to the generation of people who lived through two world wars. He worked in very complicated political and economic conditions which also reflect in his biography and research.

G.Klingsiepp was born in a peasant family in 1893 in the settlement of Kalsala, County of Viljandi. After getting primary education in the village school and Alliku Elementary School he entered Rakvere Teachers' Training College which he graduated in spring 1917 as a primary school teacher. Until 1918 Georg Klingsiepp worked in the Ten Paper Mill. At the outbreak of the war of Independence he joined the army as a volunteer and in December 1918 entered the Military School of the Republic of Estonia where he got the rank of private first lieutenant. G.Klingsiepp continued his education in the Personnel Commission of Estonia which he finished on June 11, 1921. In the autumn of that same year he started his studies in the Faculty of Medicine University of Zurich and continued, also in the same year in Germany, Heidelberg University (1-3.11.1921, 10th March 1923-24. G.Klingsiepp worked with professor Fuchsmann in the Heidelberg Institute of Physiology in the field of physiology of chambers. Because of economic reasons he had to break off his studies and was working as a teacher in Estonia in the TB Hospital in Võhma and a year later as a teacher of natural history in the Väike-Maarja Gymnasium in Võhma.

In 1926 he managed to continue his studies in Heidelberg University, the Faculty of Medicine he graduated from in spring 1927. Then he also acquired the grade of doctor of medicine at the medical of 1-27. After graduating from the university he worked from Oct. 1927 to March 1928 in the Heidelberg Clinic of Internal Diseases with Prof. Siedl as a voluntary assistant. In autumn of the same year he spent in Göttingen and